

Božidar Posinković
Zagreb

UDIO DOLJANA S OTOKA HVARA U PRVOM GRUPNOM ISELJAVANJU HRVATA U JUŽNU AMERIKU 1880-1914*.

SAŽETAK

Autor bilježi veće iseljavanje svojih suseljana iz Dola na otoku Hvaru između 1880. i 1914. Iseljavanje je bilo izrazito ekonomsko: Dalmacija je u to vrijeme doživjela dvije ekonomske katastrofe: "vinsku klauzulu" koja je omogućila dobru prodaju talijanskih vina na štetu dalmatinskih i zarazu vinove loze. Kako Dalmatincima vinogradarstvo bijaše glavni izvor prihoda, pali su u tešku bijedu i iseljavanje im bijaše jedini spas. Iseljavanje Doljana imalo je vlastito obilježje: gotovo su svi odlazili u Argentinu; kad bi došli do odredišta, nisu tražili bolje i prikladnije mjesto nego su ostajali tamo gdje su stigli. Radili su najčešće u osamljenom i zabačenom kraju, na unajmljenoj zemlji, bez prikladnog alata. Mučno su i teško radili i živjeli, mnogo teže nego oni što su ostali u domovini. Nikad se nitko nije vratio; njihova djeca, unuci i praunuci ne znaju hrvatski; tek je treća generacija svojoj djeci mogla pružiti bolje školovanje. Autor apelira na poticanje bilo kakve veze sa davno izgubljenim sunarodnjacima.

Dol, malo selo na otoku Hvaru, bilježi svoju tisućljetnu povijest, koja prema navodima povjesničara započinje čak u 4. stoljeću prije Krista. Ostaci rimskih utvrda, naselja, poznati kao *villae rusticae*, nalaze se u selu i oko sela. Od davnine zna se za dva Dola: današnji Dol sv. Ane, prije poznat kao Čikin Dol, pa Dol sv. Barbare po istoimenoj crkvi sagrađenoj godine 1126, da bi konačno 1436. dobio današnje ime po slici i moćima sv. Ane. Drugi Dol, današnji Dol sv. Marije, prije zvan Vir Dol, pa Dol sv. Petra i Pavla po crkvi sagrađenoj godine 1450, dobio je današnje ime 1478. po slici sv. Marije i Djeteta postavljenoj u crkvi. Oba Dola vode zajedničku župnu knjigu uspostavljenu 1549, koja je jedna od najstarijih župnih knjiga na otoku Hvaru. Pučka škola u Dolu osnovana je godine 1878, te se ubraja među najstarije pučke škole u Hrvatskoj. Zajednička središnja nova seoska crkva posvećena je sv. Mihovilu 1908. Na tom graničnom brežuljku između dva Dola osnovala se ubrzo Seljačka blagajna, pa Zadružni dom, Čitaonica, nova škola, župni ured, kuća za "remetu", kotao za pečenje rakije ("lambik"), a to sve zajedno čini vjersko, prosvjetno, kulturno, gospodarsko i nacionalno središte sela.

Selo Dol, koje je na prijelazu iz 19. na 20. stoljeće brojilo 1300 stanovnika, 1940. broji samo 900, a danas još manje: 460 stanovnika, nije mimošla prva veća grupna seoba Hrvata,

* Prof. dr. Božidar Posinković, ortoped u mirovini (rođen u Dolu 1928) umro je nedugo pošto je ovaj članak, posve slučajno, dospio u uredništvo "Migracijskih tema".

Žao nam je što savjesnog i vrijednog pokojnika nismo mogli, i više ne možemo, ubrojiti u naše stalne suradnike.

(Napomena uredništva)

posebno iz Dalmacije u vrijeme 1880-1914. To veliko iseljavanje u tako ograničenom vremenu bijaše pogubno ne samo s demografskih nego i socijalnih, a osobito nacionalnih razloga za cijelu Hrvatsku, što su mnogi pisci i zabilježili i u domovinskoj i iseljeničkoj bibliografiji (7). Mi smo se ovdje ograničili na Dol, kako bismo potakli buduće generacije da i one proučavaju povijest sela, jer što smo dalje od nekog događaja veće su mogućnosti da taj događaj izbljedi ili se potpuno zaboravi. Ne samo što je to iseljavanje vremenski daleko (sada već 100 godina), već je i odredište iseljavanja, Južna Amerika, geografski dosad bilo tako daleko da su međusobne veze iseljenih i domovinskih Hrvata bile prekinute, vrlo rijetke ili sporadične. Međutim, sveukupnim napretkom u svakom pogledu, a osobito u tehnici, telekomunikacijama i prometnim vezama, došlo je vrijeme kada s našim iseljenicima možemo lakše i brže komunicirati, te se tako otvara i mogućnost međusobnog upoznavanja, zbližavanja i poželjnog zajedništva, pogotovu otkako smo ostvarili državnu samostalnost. Odsad će se moći lakše prepoznati u svijetu kao potomci istog naroda, koji sebe naziva Hrvatima, koji govore hrvatskim jezikom, imaju domovinu koja se zove Republika Hrvatska, a ne kao što je bilo tokom povijesti kad smo se zvali ili su nas nazivali i službeno bilježili kao "Austrougari", pa Slavjani, Jugoslaveni, Dalmatinci, i kad smo govorili "naškim", jugoslavenskim ili srpskohrvatskim jezikom, jer smo uvijek bili pod nečijom "kapom" najprije Austro-Ugarskom, a zatim pod monarhističkom, pa socijalističkom Jugoslavijom.

Dakle, osim proučavanja i osvježavanja povijesti Dola, cilj je ovog prikaza da uoči i otvori nove mogućnosti za obnavljanje mosta između iseljenih i domaćih Doljana, pa bilo to i na duge staze i samo od vremena do vremena. Ne zavaravamo se mišlju o povratku naših iseljenika, ili njihovih potomaka (sada već treće i četvrte generacije) niti povratku naših iseljenika iz bilo kojih krajeva, osim možda pojedinačnih povrataka, jer to nije s mnogih razloga realno očekivati, ali je ovaj nesretni i krvavi rat pokazao koliko si međusobno možemo pomoći ako smo povezani i ako se međusobno prepoznamo kao izdanci istog stabla. Stoga veze treba obnavljati i održavati za obostranu korist.

Počeci iseljavanja

Počeci grupnog iseljavanja Hrvata bilježe se već tamo u 15. i 16. stoljeću pred najezdom Turaka. Tada se najviše Hrvata iselilo u susjedne zemlje (Austriju, Mađarsku, Italiju, Slovačku, Rumunjsku), njihovih potomaka i danas ima u nekim krajevima spomenutih država.

Međutim, kada govorimo o iseljavanju u prekomorske zemlje, onda povjesničari redovito spominju pojedinačna iseljavanja u vezi s otkrićem Amerike godine 1492. To je naime vrijeme, kada je Dalmacija, posebice Dubrovnik i okolica bogata s dobrim mornarima i dobrim kapetanima, pa se tako povjesničari pozivaju na Državni arhiv u Dubrovniku, gdje je zabilježeno putovanje braće Mate i Dominika Konkedovića u Sjevernu Ameriku godine 1520. Ipak, eventualno sudjelovanje naših mornara ili brodovlja u otkrivanju Amerike ostaje samo pretpostavka (1,2,3).

Znatnije grupno iseljavanje Hrvata, posebno iz Dalmacije, pa tako i s otoka Hvara, zabilježeno je u razdoblju 1880-1914, do početka prvoga svjetskog rata.

Broj iseljenika

To je pitanje koje mnoge zanima, ali na koje nažalost nema točnog odgovora. Razlog je jednostavan: tada se nije vodila evidencija o emigrantima niti u zemlji iseljavanja niti u zemlji useljavanja. Pa i onda kada se i počela voditi statistička evidencija, vodila se prema pripadnosti državi, a ne narodu. Tako su svi narodi, odnosno iseljenici iz Austro-Ugarske vođeni kao "Austriaki" ili "Austrougriini". Ipak prema različitim direktnim ili indirektnim izvorima dolazi se do aproksimativne brojke od oko 50.000 Hrvata, od toga 90% Dalmatinaca, koji su se u spomenutom razdoblju uselili u Južnu Ameriku, odnosno 40.000 samo u Argentinu. Bio je to veliki broj, ako se zna da je Dalmacija 1910. imala 645.604 stanovnika (1). Koliko se tada Dalmatinaca iseljavalo možemo zaključiti po izvratku iz zadarskoga *Narodnog lista* (urednik don Juraj Bijankini) od 29. ožujka 1906: "Računa se da je preko Dubrovnika u zadnje 3 sedmice ostavilo Domovinu preko 3000 ljudi, sve mladost od 17-30 godina. To je čovječje meso kupljeno i prodano da ugine u rudokopima i tvornicama" (1).

Posebno su velika iseljavanja bila s otoka Brača i Hvara. Brač i Hvar jedini su kotarevi koji tada bilježe pad stanovništva: Brač je u prvom desetljeću ovog stoljeća zabilježio pad za 1439 stanovnika, a Hvar za 1148 (1). Ovo potkrepljuje i V. Holjevac, navodeći u svojoj knjizi podatak da se u tome istom desetljeću iselilo s otoka Hvara 3777, iz Supetra na Braču 4023, iz Dubrovnika 2880, a iz Zadra 4194 žitelja (3).

Evidentno je dakle da se proporcionalno prema broju stanovništva, najviše iseljavalo baš s otoka Hvara. Međutim, nemamo podataka koji bi nam govorili o broju iseljenika iz pojedinih sela, pa tako nemamo ni za Dol, ali s velikom vjerojatnosti možemo pretpostaviti da se u razdoblju 1880-1914. iselilo iz Dola pedesetak ljudi. Primjerice, samo iz jedne kuće, samo iz jednoga dvora Stančića, iselila su se tri brata Posinković (Jerić, Mikula i Juraj), a iz tog vremena spominju se još prezimena iseljenika Sansoević, Moškateo, Kuničić i Dužević. Uglavnom bili su to mladići od 18 do 25 godina.

Hvarani su se pretežno iseljavali u unutrašnjost Argentine, u provinciju Cordoba i Santa Fe, dok su se Bračani iseljavali u Chile. Računajući drugu, treću i četvrtu generaciju samo jednog stabla iz Dola, roda Posinković, danas ih u Los Patosu ima pedesetak. Sveukupno se dakle može računati da danas u Argentini živi nekoliko stotina potomaka Doljana (koji nažalost ne govore hrvatski).

Uzroci iseljavanja

Uzroci iseljavanja općenito bili su vrlo različiti. Već smo spomenuli iseljavanje Hrvata pod najezdom Turaka, uzrok je bio, dakle osvajački rat.

Emigracija o kojoj je ovdje riječ, pretežno je ekonomska. To je vrijeme velikoga seoskog siromaštva i velike napučenosti u svoj Hrvatskoj, poglavito u Dalmaciji. Obitelji su imale po šestoro djece i više. Živjelo se uglavnom od vinogradarstva, ali u tome nije bilo mnogo uspjeha. Austro-Ugarske vlasti, naime, donijele su godine 1891. tzv. "vinsku klauzulu" kojom

se skidaju sve carinske barijere za uvoz vina iz Italije. Otad su sve zemlje Austro-Ugarske uvozile talijansko vino, a zapostavljale dalmatinsko. Ubrzo zatim, 1894, Dalmaciju je pogodila još jedna nevolja: filoksera je poput kuge uništavala vinograde. Kolika su zla Dalmaciji nanijeli ova dva događaja najbolje se može ocijeniti po tome što se tada 86% stanovnika bavilo isključivo poljoprivredom i to najviše vinogradarstvom.

Iseljavanje se tada pokazalo kao daska spasa, jer bi inače, kako jedan pisac kaže “počeli jedan drugome sisati krv”. Oni koji su ostajali na zemlji lakše su živjeli i lakše dolazili do posla, a oni koji su otišli i koji su se tamo dobro snašli, slali su novac svojim. Međutim, iseljavanje pučanstva, bez obzira kojim motivom poticano, nikada nije blagoslovljeno. Iz tih vremena bilježi očevidac: “Kad sam prošle godine šetao tršćanskom obalom, predamnom ogromna lađa i pred njom na obali kakvih 500 samih Dalmatinaca, što se spremaju na odlazak preko mora, i pomislih: jao mome kraju što gubi takve ljude, a blago onome što ih dobiva.”

O uzrocima iseljavanja potrebno je još kazati da je Austro-Ugarska poticala iseljavanje, jer je uštedama naših iseljenika punila svoje blagajne i tako pokrivala svoje dugove. Godine 1903. u austrijskim bankama bilo je, primjerice, 67 milijuna kruna, a pred rat 500 milijuna kruna uštede naših iseljenika (1).

Ne treba umanjiti ni ulogu glasina što su se uvelike širile o mogućnosti brze i dobre zarade u Americi, pogotovu u vrijeme tzv. “zlatne groznice”. A da je ova emigracija imala i određen politički značaj, neka posluže citati u listu *Domovina* iz Punte Arenasa 30. svibnja 1913: “Da imade ta Austrija samo malo ljubavi prema nami Hrvatima, ne bismo se skitali po tuđem svijetu, nego bi mogli na svojoj djedovini mirno i zadovoljno živjeti. Samo austrijskoj politici, njezinoj mržnji na sve što je slavensko imademo zahvaliti da se naš narod u ogromnoj progresiji seli u Ameriku.” Isti list piše 25. rujna 1913: “Mi hrvatski iseljenici došli smo u ove krajeve siromašni, da zaradimo koru hljeba čime ćemo prehraniti sebe i svoje najbliže. Naša domovina je bila Dalmacija, Hrvatska, Bosna, itd. bogata zemlja, ali uslijed zlosretne austro-mađarske politike skroz zapuštena. Austrija je napose Dalmaciju gotovo sasvim uništila, pa zato iz Dalmacije najviše bježi naš hrvatski narod širom svijeta, ostavljajući tako na milost i nemilost svojou djedovinu tuđincu.”

Austrija je, nadalje, branila povratak tih mladića i to pod prijetnjom kazne zatvora zato što nisu odslužili vojni rok, te ih smatrala vojnim bjeguncima. Iz tih vremena zapisano je “Taj mladi Jakov Sabiancello (Chile) nije se usudio doći u posjete svojoj domovini, nego je 1895. godine došao samo do Mletaka, gdje ga je posjetila rodbina.” Povijest se ponavlja, pa su nam i u naše vrijeme dobro znani takvi susreti naših poslijeratnih iseljenika, bjegunaca, sa svojom rodbinom najčešće u Trstu ili Beču.

Argentina je poticala useljavanje svojim pozitivnim zakonima, pa se u tu zemlju od 1857. do 1908. uselilo iz raznih krajeva svijeta (dakako najviše iz Europe) čak 4,250.980 ljudi (iako se radilo o vrlo mladoj državi koja je svoj ustav donijela tek 1853). Pa i unatoč takvu milijunskom useljavanju. Premda jedna od najvećih zemalja svijeta (deveta po redu), sa 2,800.000 četvornih kilometara bila je 1910. Argentina slabo napučena sa svega 6,787.000 stanovnika (danas ih ima 33 milijuna) (3,7).

Koliko je taj zakon iz godine 1876. zapravo poticao useljavanje, vidi se iz nekih njegovih izvadaka:

- svaki imigrant bit će ukonačen i hranjen na državne troškove za doba koje je zakonom predviđeno;
- bit će prevezen na državne troškove do mjesta gdje kani raditi;
- prenijet će mu se, oprošteno od nameta, sve običajne predmete, odijela, pokućstvo, te poljoprivredno oruđe i druge potrepštine.

Drugo je pak pitanje, koliko su naši iseljenici koristili taj zakon s obzirom na slabu pismenost, često i nepismenost (pismenost nije bila uvjet useljenja), te potpuno nepoznavanje jezika (1). Zaključno dakle može se kazati da su uzroci iseljavanja bili višestruki, različiti, da je iseljavanje bilo uglavnom grupno, pretežno se radilo o mladim muškarcima, najčešće neoženjenima, često nepismenima ili slabo pismenim, najčešće poljoprivrednicima, a najveći postotak iseljenika, barem kada se radi o Doljanima, ostajali su u zemlji i kraju gdje su se najprije uselili.

Ne može se reći da su prilikom useljenja bili baš prepušteni potpuno sami sebi. Naime, kao što se Argentina brinula da ih što bolje primi, tako im je i naša domovina, putem pismenih savjeta u novinama, davala upute što da čine i kako da se vladaju ako se odluče na iseljavanje. Tako je *Narodni list*, pa zatim splitski *Pučki list* od 20. rujna 1900. pisao:

... ako možeš kod kuće živjeti nigdje ne putuj u svijet navlastito ako si odmakao u godinama. U svijetu ima i previše mladosti, za stare ljude ne ima mjesta.

... kad si u svijetu, najprije nauči jezik, ako je moguće čitat i pisat. Tada uči običaje zemlje, da znaš gdje si.

... stoj gdje si došao i drži novac za se.

... ako si oženjen a mlad, dovedi svoju ženu k sebi. Hranit ti ju valja, bilo kod kuće, bilo kod sebe.

... čitaj novine, iz novina se učiš sve što ti je u životu potrebno.

... stupaj u hrvatsko pripomoćno društvo. Kad oboliš imaš liječnika i ljekarije besplatno. Kad umreš, "hrvatska zajednica" u Americi na pr. daje tvojoj ženi ili obitelji 2500 kruna.

... učini se građanin bilo američki ili ingleski.

... ako si poljodjelac hajde i u Americi na polje. Zemlje se može imati i za ništa, a prvih 10 godina ne plaćaju se porezi.

... glasuj na izborima. Time pokazuješ da se brineš za zemlju u kojoj živiš.

... ne putuj često amo tamo, jer ti putovanje najviše štete donosi" (1).

Eto, to su bili dobri savjeti našim potencijalnim iseljenicima, a koliko su se oni toga držali, to je drugo pitanje.

Načini i putevi iseljavanja

Oko godine 1860. početak je parnih brodova, a do tada se putovalo jedrenjacima. Dakle, naši su Doljani taj put prešli parobrodom, najvjerojatnije iz Trsta, tada najveće luke na Jadranskom moru, dok je druga luka za iseljenike bila na sjeveru - Hamburg. Iz postojeće dokumentacije vidi se da je odlazak naših seljana bio veliki događaj i za samog iseljenika i za čitavo selo. Čitavo se selo od njih opraštalo, više u tuži nego u veselju, iako su se priređivale vesele oproštajne večere. O tim tužnim rastancima Rajmund Kupareo piše: "Bio sam dijete kad se brat mog pokojnog oca Petar (Pijero) opraštao od svojih u Vrbovskoj na Hvaru prije odlaska u Argentinu. Njegovi su mu prijatelji došli jedne večeri zaželjeti sretan put i zapjevati mu onu tužnu nezaboravnu popijevku: *Ti ostaj s Bogom, al' se sjećaj mene! Na rastanku, na rastanku smo, nek te prati Bog!* Baka je ridala, a tetke je pridržavale da ne padne u nesvjest. Zašto je morao otići u strani svijet? To ni danas ne znam."

A Miljenko Smoje u *Velom mistu* piše: "Dolazidu prid porat veliki vapori. Glad je, mižerija je, peronospera uništava vinograde. Posla doma nima. Triba bižat, bižat daleko priko veli mori u Ameriku, Auštraliju, Nju Zeland. Mužika na mulu žestoko svira da pokrije plač sirotinje koja partije."

Odlazak se spremao dugo, jer nije bilo lako skupiti novac za put. Trebalo je često prodati komad zemlje ili veću količinu vina. Put do Buenos Airesa, primjerice stajao je 180 kruna, a 1 hkt. vina 1908, kada su se naši Doljani najviše iseljavali, prodavao se za 20-26 kruna (1). Novac koji su dobili za put, naši su iseljenici ili vraćali kad su to mogli ili češće nisu vraćali, ali se to onda podrazumijevalo da su što se diobe zemlje tiče namireni.

U vezi putovanja, tadašnje austrijske vlasti, a i međunarodne parobrodarske agencije, imale su stroge propise o opremi brodova kojima su putovali iseljenici. Propis je, na primjer, da paluba broda bude visoka najmanje 1,66 m i slobodna za cirkulaciju putnika. Nadalje, ležajevi su morali biti dugački najmanje 1,83 m, a široki 50 cm. Svaki brod morao je imati ventilatore, sisaljke, kuhinju i sve uređaje nužne za higijenu. Morao je imati čamce za spasavanje, pojaseve, jednog liječnika, jednog ljekarnika i potrebne lijekove (1).

Kako je to pak u praksi izgledalo, opisuje putnik Vicko Krstulović iz Splita: "Kada smo stigli u Hamburg, zatvorilo nas u jednu konobu i nije nas puštalo vanka i pitalo nam je svakome po 3 krune za spizu. Sutradan u 11 h. odvelo nas na nesretni brod "Pretoria" s kojim smo partili put Amerike. Bilo nas je na brodu 1200 žena i 2000 muškaraca. Zbili nas ko brave. Ujutro smo imali kavu, gorku ko pelin, u podne zupu sve crvi po njoj i komadići konjskog mesa, a za šalšu krumpira neočišćenih. Kruha i vina ništa. Za večeru ribe, što zovu renga, slane, a Bože sačuvaj kakva je bila. Izvadili je iz karatila i onaku neočišćenu stavili pred nas, kao da smo kunci. Po ribi lizu crvi"(1).

Možda naši Doljani nisu imali baš takvu nesreću da slično brodom putuju, ali zacijelo nije bilo ni mnogo drukčije.

Putovanje iz Trsta trajalo je tridesetak dana (iz Genove dvadesetak), a iskrcajna luka bila je Buenos Aires, tada, 1910. grad sa 1,268.854 stanovnika. U luci su već postojale prihvatne

kuće, najčešće vlasnika Dalmatinaca (braće Mihanović), gdje bi useljenici ostajali nekoliko dana do odlaska u svoja odredišta. Doljani su se usmjerili prema sredini Argentine, u provinciju Cordoba, koja je bogata plodnom neobrađenom zemljom (tzv. "pampe" - pustoši). Prema zapisima bilo je mnogo neobrađene zemlje, pa su relativno lako dolazili do većih površina, a tek su kasnije, stvorivši neophodan kapital, mogli tu zemlju i kupiti i tako postati pravi vlasnici ("propietarii"). Konkretno, prema dokumentaciji autora, braća Posinković tek su nakon drugoga svjetskog rata postali proprietarii, a tako je vjerojatno bilo i s drugim Doljanima, poljoprivrednicima.

Život Doljana u zemlji useljenja

Većina Hvarana i Doljana, zadržali su se u Argentini, a tek manji broj uputio se dalje preko Anda u Chile ili pak južnije prema Ognjenoj zemlji (Tierra de Fuego). Oni koji su ostali u Argentini, a gotovo svi su bili poljoprivrednici, nastanili su se u provinciji Cordobi i u Santa Fe, i to na velikim prostranim neobrađenim ravninama (campo virgin). U to vrijeme u tim krajevima nije bilo ni struje, ni asfaltiranih cesta, ni škola, ni čvrstih građevina, pa se slobodno može kazati da su Doljani živjeli u gorim uvjetima i daleko nižim standardom od onoga u domovini. Živjeli su vrlo skromno, siromašni i izolirani od većih naselja. Tek treća i četvrta generacija dostigla je standard koji danas ima Dol. Te mlađe generacije danas su već i visoko školovane (stomatolozi, agronomi, profesori, svećenici). Da su naši Doljani živili izolirano jedan od dokaza jest i to što ih nigdje nitko ne spominje u nekoj knjizi ili časopisu s ovom tematikom. Međutim, našao sam da se posebno spominju Hvarani, Brušani, Starograđani, Jelšani, Vrbanjani, Vrisničani, Pitovjani, dakle, gotovo sva sela na otoku Hvaru, ali Dola nema.

Najpoznatiji Hvaranin i u Argentini i u svijetu bio je svakako Ivan Vučetić (1858-1925), izumitelj daktiloskopije, metode koja je usvojena u svijetu radi utvrđivanja identiteta na osnovi otisaka prstiju. U Argentinu je došao sa završenom osnovnom školom, a život je završio sa desetak tiskanih knjiga o daktiloskopiji. Na stogodišnjicu rođenja (20. srpnja 1958) postavljen je kip-popsrje Ivana Vučetića na ulazu u daktiloskopski ured policije u Rosariju. Na postolju od crnog mramora isklesan je golem otisak prsta s tekstom: "U čast i uspomenu Ivanu Vučetiću stvaraocu argentinske daktiloskopije"(5). I Hvarani mu se odužiše postavljanjem spomen ploče na rodnoj kući u Hvaru.

Drugi poznati i zaslužan Hvaranin jest Buratović iz Vrbanja, kasnije poznat kao major Buratović, jer je stekao visoki vojni čin u argentinskoj armiji. To je ujedno i prvo naše prezime za koje se čulo u Argentini. Buratović je proveo telegrafske žice od Buenos Airesa do unutrašnjosti Argentine, a to je mogao učiniti samo uz pomoć lokalne vojske. Za takav rad bilo mu je potrebno mnogo ljudi, pa je uposlio stotine Hvarana. Bilo je to 1860-1865. U znak zahvalnosti njegovim se imenom zove željeznička postaja u gradu Bachia Blanca, te trg u Rosario de Santa Fe (8).

U knjigama koje obrađuju ovu problematiku, dalje se spominju prezimena Gurdulići i Carići, te Luka, Jakov i Ivan Bojanić iz Vrsnika, pa Mate Huljić iz Pitava, Ivan Jeličić zvan

“Veli Ivan” iz Brusja i braća Drinkovići iz Jelse. I oni su se, kao i Doljani bavili poljoprivredom uzgajajući pšenicu, šećernu repu, kukuruz, pamuk, ali sve primitivnim alatom: običnim čeličnim nožem (mansera) i drvenim plugom, a vukli su ga spori volovi. Trećinu prihoda od usjeva davali su gospodaru kao najam. Tako su stvarali svoje “čakare” (farme), a one koji su radili na tim plodnim zemljama zvali su “čakareri” (farmeri). Većina naših Hvarana zaustavila se dakle u Argentini i to u provincijama Cordobi i Santa Fe, a od naselja spominju se Baradero, Ramalla, Acebal, Villa Constitution, Los Patos, Bell Bille, Campo La Maria, a od većih mjesta Rosario i Dolores. Koliko je naših iseljenika bilo u pojedinim naseljima ne znamo ali sam osnivač gradića Acebala Amador Acebal (utemelji grad 1891) govori da bi najbolje bilo da se mjesto zove Acebalić, budući je od 3000 duša bilo 50% naših iseljenika. To je već bilo napredno mjesto sa strujom, industrijom, a Hvaranin Antun Vučetić otvorio je i kinematograf (8).

Kao što smo već kazali naši su iseljenici živjeli u svojim kolonijama dosta izolirano, bez komunikacijskih veza s većim gradovima. Okupljali su se 16. kolovoza o sv. Roku, koga su slavili kao patrona otoka Hvara (iako je to fešta samo u Starome Gradu), kada bi se upriličile procesije, društvene zabave, a u domaćoj crkvi u Acebalu podigli su i oltar sv. Roka.

Veze s domovinom

S obzirom na slabu pismenost, a u početku i slabu organiziranost, veze s domovinom bile su vrlo slabe, rijetke i neredovite. To se obično svelo na po koje pismo jednom na godinu ili rjeđe ili na kakvu usmenu poruku onih koji su dolazili ili onih rijetkih koji su se vraćali.

To rijetko dopisivanje bilježi pjesnik Marin Franičević:

DVA TRI PUTA NA GODIŠČE DOHODIDU LISTI

*Dva tri puta na godišće dojde pošćer prid kuću
i donese liste u modrin, škurin kuvertan
sa puno bul i timbrih.
To piše brat iz Los Molinosa ili Santa Fe
da je fala Bogu dobro i zdravo
da je slana isparila lino
i da su cine fermentuna strašno pale
i teško je doć do šolda.
Da je bi u Bonezajeru
ma ni nikog vidi od naših
(Svak gre svoj in poslon
sad se šenica sije
i raboto povazdon)
A mali Petrov neka još ne dohodi
neka čeko da bode boje*

*i manje nevoje,
 jer težak je život pijuna uvik,
 a navlaš u ove pasje dneve.
 Tetu Luciju da ni vidi odovno,
 a barba Luka dobro,
 sina je stavi u Ruzarij u skulu,
 a ona starija mu se odola
 za jednoga sa Mlita.
 I na kraju svih pozdravije sarčeno i puno
 spominje se ditiinjstva
 i žal mu je da već nikad ne će vidit škoja,
 jer je oslabi i puno ostari,
 uvik u raboti
 i uvik u brizi
 i da ni daleko od greba.*

To se dakako odnosi na one koji su ostali na pampama i stvorili svoje "čakare". Drugo je bilo s onima koji su se zaustavili u većim gradovima. U gradovima su se osnivala domovinska društva, izlazile novine, primale novine iz domovine, dolazili ugledni posjetitelji i održavali predavanja. Treba znati da je tada djelovalo u Argentini oko 40 naših društava i izlazilo oko 15 novina. Prvo iseljeničko društvo osnovano je 31. ožujka 1878, i to pod imenom Austro-Ugarsko društvo uzajamne pomoći. Naime u početku su ta društva imala humanitarni karakter: pripomoć u slučaju bolesti, smrti ili drugih nevolja, a tek kasnije, osobito pred prvi svjetski rat i u toku rata, ta društva dobivaju politička obilježja (Jugoslavenska narodna obrana). Bilo je i športskih i vatrogasnih društava. Prema prilikama u domovini i ta su se društva postepeno mijenjala ne samo imenom (primjerice Jugoslavensko društvo uzajamne pomoći), već i po svom djelovanju. Kao i danas, i tada je naša dijaspora bila samo zrcalo svega onoga što se događa u domovini. Razumljivo je što su ta društva u početku imala austro-ugarski naziv, jer je Argentina imala službene odnose samo sa postojećom državom Austro-Ugarskom, zato su i svi useljenici bili statistički zavedeni kao Austrougrini, a ne prema pripadnosti naciji. Međutim, kako je u domovini rastao otpor protiv Austro-Ugarske zbog sve veće represije nad našim ali i drugim narodima pod Monarhijom i nametanja ugarizacije, to su se mijenjale i struje i imena naših društava i naših novina u iseljeništvu. Sve više su iseljenici bili skloni prihvatiti ideju jugoslavenstva, kao ideju zajedničke borbe svih Slavena protiv Carske monarhije. Te su ideje posebno propagirali naši listovi u domovini: *Narodni list* u Zadru pod upravom tada najpoznatijeg političara i narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru don Jurja Bijankinija, pa splitski *Pučki list* i dubrovačka *Crvena Hrvatska*. Stara su imena zamijenjena pridjevima "slavjanski", "slavenski", "jugoslavenski", (rjeđe "hrvatski"), a društva su se preimenovala u "Sokol", "J.J. Stros Mayer", "J. Bianchini". Što je Khuen Hedervary jače pritiskao Hrvatsku, to su se iseljenici sve očitije otklanjali od Austro-Ugarske, a priklanjali ideji jugoslavenstva. Kasnije, zbog politike monarhističke i apsolutističke Jugoslavije, zatim socijalističke Jugoslavije, opet će iseljenici okrenuti leđa takvoj nenarodnoj

državi i skupa s Domovinom ući u višedesetljetnu borbu za nacionalnu samostalnost i neovisnost, koja će se završiti tek u današnje naše vrijeme stvaranjem slobodne i samostalne Republike Hrvatske. Odsad će se veze s iseljeništvom produbiti i ojačati (dolazi do velike moralne i materijalne pripomoći naših iseljenika), sva društva sve novine i sve akcije dobivaju pravo ime hrvatsko, a domovina otvara širom vrata svim našim iseljenicima, njihovim idejama, kulturi i kapitalu, stvara se jedna otvorena široka međusobna komunikacija i stapanje u jedinstvenu nacionalnu zajednicu.

Zaključak

Među 2500 iseljenih Hrvata svih generacija po raznim zemljama svijeta, ubrajamo i nekoliko stotina Doljana pretežno nastanjenih u Argentini, potomaka prve generacije koja se tamo doselila između 1880. i 1914.

Otisnuli su se iz domovine kao težaci zbog teških gospodarskih prilika koje su tada vladale u Dalmaciji, ali u Argentini, gdje se većina njih trajno zadržala, dočekao ih je jednako težak život, te im je trebalo mnogo truda, znoja i godina da bi tek u novije vrijeme dosegli standard domovinskih Doljana. Tek se treća generacija mogla školovati na visokim školama, pa danas među njima ima intelektualaca raznih zvanja.

Veze između iseljenih i domovinskih Doljana nažalost su slabe ili nikakve, a jedan od bitnih uzroka za to jest nepoznavanje hrvatskog jezika. Nema podataka ni o nekoj ozbiljnijoj, organiziranoj povezanosti iseljenih Doljana s ostalim potomcima iseljenih Hrvata, kojih samo u Argentini ima oko 150.000 svih generacija, pa se može kazati da su oni nažalost potpuno izgubili svoj hrvatski identitet i potpuno se asimilirali s domaćinima.

Ovaj kratak prikaz iseljništva Dola na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće ima dva cilja:

Prvi, da se zapiše najbitnije o prvom grupnom iseljavanju Doljana, a o čemu nisam dosad nigdje ništa našao zabilježeno, iako se u knjigama koje opisuju naše iseljništvo, spominju gotovo sva sela otoka Hvara, mnoga prezimena i imena iseljenika, njihova zvanja, sudbine, organizacije i mnogo o njihovu životu u novoj sredini.

Drugi cilj ovog zapisa jest želja da se obostrano potakne međusobno zbližavanje i upoznavanje, prepuštajući vremenu, mogućnostima i okolnostima razvitak međusobnih odnosa.

Konačno, sve što je napisano o iseljenicima iz Dola, može se mirne duše primijeniti na bilo koje selo bilo kojeg otoka, pa i na čitavu Dalmaciju u to vrijeme, pa time i ovaj zapis nije usko lokalnog značenja.

LITERATURA

1. Antić Lj. *Naše iseljništvo u Južnoj Americi i stvaranje Jugoslavenske države 1918*. Zagreb, Školska knjiga, 1987.
2. Antić Lj. "Iseljnička politika stare Jugoslavenske države". *Migracije i Bosna i Hercegovina*. Sarajevo, Institut za istoriju, 1990.
3. Holjevac V. *Hrvati izvan domovine*, Zagreb, Ognjen Prica, 1968.
4. Mirković M. *Ekonomska historija Jugoslavije*, Zagreb, 1958.
5. Pasinović K. Ivan Vučetić, Osnivač daktiloskopije, Matica iseljenika Hrvatske, Iseljnički kalendar 1966.
6. Prpić G.J. *The Croation Immigration to America after 1945*. Cleveland, Ohio, 1967.
7. Sinovčić M. *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi*, Buenos Aires, 1991.
8. "Susret svijetova - Hrvati i Amerike (1492-1992)". *Zbornik radova*, IRNO, Zagreb, 1992.
9. Zamečanin J. "Historijske crtice o životu i dolasku naših priseljenika u provinciju Santa Fe", *Duhovno življenje* (Jožef Kaštelic), Buenos Aires, 1937.

PARTICIPATION OF *DOLJANI* FROM THE ISLAND OF HVAR IN THE FIRST COLLECTIVE EMIGRATION OF CROATS TO SOUTH AMERICA 1880-1914

SUMMARY

The author makes note of the relatively strong emigration of people from the village of Dol on the island of Hvar between 1880 and 1914. Emigration was explicitly economic-motivated: Dalmatia at the time was hit by two economic catastrophes: the "wine clause", which exposed local wines to the competition of cheap Italian alternatives, and the spread of *Peronospora*. Since viticulture provided the major source of income for Dalmatians, they fell into very hard times, in which emigration became their only salvation. Emigration from Dol had its specific characteristics: practically all emigrants left for Argentina - when they would come to their destination, they would not seek more suitable places, but rather remain where they first had arrived. Most often they worked in lonely and remote regions, on rented land, without suitable tools. Their work and life was hard and difficult, much more difficult than in their homeland. Nobody ever returned. Their children, grandchildren and great grandchildren do not know Croatian. The third generation was the first which could provide its children with a better education. The author pleads for the promotion of ties, any ties, with these long lost compatriots.